

**ПРАКТИКО-ПРИЛОЖЕНИ ОРИЕНТИРИ ЗА ИНТЕЛИГЕНТЕН
РАСТЕЖ НА БЪЛГАРСКИЯ БИЗНЕС В КОНТЕКСТА
НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ЕВРОПЕЙСКО ФИНАНСИРАНЕ**

Елена Данкова Парашкевова

Професионално направление „Администрация и управление“

Факултет „Международна икономика и администрация“

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

eparashkevova@gmail.com

Резюме: Усвояването на възможности за устойчиво и интелигентно развитие и растеж е ключово организационно-управленско предизвикателство пред българския бизнес в условията на европейско членство, и по-конкретно – в условията на качествено нов технологичен етап на развитие на глобалната социо-икономическа система. Динамиката на съвременните бизнес процеси предполага адекватна на скоростта им на развитие система от мерки за стимулиране на малките и средни предприятия, от една страна, а от друга – познаване от страна на мениджмънта на актуални инструменти за насърчаване на развитието.

Обект на изследване в настоящата статия са възможностите за интелигентен растеж на българския бизнес в условията на европейско членство.

Предмет на изследване са инструментите за европейско финансиране като актуална алтернатива за решаване на класически проблеми на бизнес развитието.

Цел на настоящата статия е да се синтезират практико-приложни ориентири за повишаване на резултатността на процеса на усвояване на

средства от фондовете на ЕС от страна на българския бизнес, в контекста на Иновационната стратегия (2004), Иновационната стратегия за интелигентна специализация (2015) и други стратегически документи в сферата на иновациите, развитието на малките и средни предприятия и националната икономика.

Ключови думи: бизнес, малките и средни предприятия, иновации, растеж, финансиране

PRACTICAL GUIDELINES FOR INTELLIGENT GROWTH OF BULGARIAN BUSINESS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN FINANCING OPPORTUNITIES

Elena Dankova Parashkevova

Abstract: The absorption of opportunities for sustainable and intelligent development and growth is a key organizational and eco-challenge challenge for the Bulgarian business in terms of European membership, and in particular - in the conditions of a qualitatively new technological stage of development of the global socio-economic system. The dynamics of modern business processes implies a system of measures to stimulate small and medium-sized enterprises, on the one hand, on the one hand, and on the other hand the management's knowledge of the current tools for the promotion of development.

The subject of research in this article is the opportunities for smart growth of the Bulgarian business in terms of European membership.

The subject of research is the European funding instruments as an up-to-date alternative for solving classic business development problems.

The purpose of this article is to synthesize practical-applied guidelines for increasing the efficiency of the process of absorption of EU funds by the Bulgarian business in the context of the Innovation Strategy (2004), the Innovation Strategy for Smart Specialization (2015) and other strategic documents in the field of innovation, the development of small and medium enterprises and the national economy.

Key words: business, small and medium enterprises, innovation, growth, financing

Увод

Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) предвижда, че за да засили своето икономическо, социално и териториално сближаване, Съюзът трябва да си поставя за цел да намали разликата между нивата на развитие на различните региони и изоставането на най-малко облагодетелстваните региони или острови, и че специално внимание трябва да се отделя на селските райони, районите, засегнати от индустриалния преход, и регионите, които са засегнати от сериозни и постоянни неблагоприятни природни или демографски условия¹. Като резултат от поставянето на тези цели чрез редица фондове до страните-членки на ЕС достигат публични средства, известни у нас като ‘еврофондове’². В регламента е въведен и терминът “стратегия за интелигентна специализация” и е вменено на държавите-членки да “определят приоритети с цел създаване

¹ Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за морско дело и рибарство, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета

² Това наименование, в зависимост от компетенцията и убежденията на изпользвания го, води до поляризиране на мненията в обществото, но за целите на настоящия доклад ще бъде прието като удобна алтернатива на изброяването на различни финансиращи фондове (Европейския социален фонд, Европейския фонд за регионално развитие, Европейската инвестиционна банка и други инструменти).

на конкурентно предимство чрез развитие и съобразяване на собствените силни страни в областта на научните изследвания и иновациите с потребностите на бизнеса, за да се отговори последователно на новите възможности и промени на пазара, като се избегне дублирането и разпокъсването на усилията; стратегия за интелигентна специализация може да е под формата или да бъде включена в национална или регионална стратегическа рамка на политиката в областта на научните изследвания и иновациите”. На база на този ангажимент и в духа на насърчаване на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж и постигане на хармонично развитие на съюза и намаляване на регионалните различия, българската страна, след известно публично обсъждане, в края на 2015г. излезе с окончателен вариант на ИСИС - иновационна стратегия за интелигентна специализация.

При изготвянето на ИСИС бяха взети предвид специфични за българската икономика показатели – макроикономическа рамка, статистически данни от социално-икономическия анализ, направен специално за целта и др.; бяха взети предвид данни от НСИ за разходи, направени от предприятията за внедряване на ИКТ и използване на публични електронни услуги и ЕВРОСТАТ за идентифициране на потенциални сфери за интензивно иновационно развитие.

2. Капацитет за интелигентен растеж на бизнеса

Българските малки и средни предприятия (МСП) не са често сред новаторите: само 16 % от българските МСП имат иновационни дейности за периода 2004–2008, най-ниския процент в ЕС. Изглежда, че иновационната активност се ограничава най-вече до големите фирми, а малките и средни предприятия са до голяма степен традиционните фирми в едни напълно

развити пазари в застой. Иновативните МСП са най-често "самотни ездачи" т.е. те правят нововъведения за тях самите, но не си сътрудничат с външни партньори. Техните иновации са фокусирани върху намаляване на разходите за труд, а не върху технологични подобрения.

В допълнение, големи български фирми имат слаби организационни способности и нямат конкурентно предимство на експортните пазари. Те се нуждаят от подобрения в производствения потенциал и са откъснати от регионалните и глобални вериги за създаване на стойност.³ Една от възможностите за повишаване на конкурентния потенциал на българските фирми е кандидатстване за финансиране по Оперативните програми на ЕС. Основен проблем тук обаче, е осигуряване на първоначалното финансиране на проектите, което значително възпрепятства малките и средни предприятия, големи фирми, университети, научно-изследователски центрове, неправителствени организации и други, които са бенефициентите по оперативните програми. Проектите по повечето програми изискват съфинансиране, което е в размер до 20 % от стойността на проекта. Тези средства са оборотни за целия период на изпълнение на проекта и се налага бенефициентът да прави разходи, които му се възстановяват след определен период от време, т.е. организациите трябва да извършват текущите плащания със собствени средства.⁴

В България (по данни на НСИ за брой на предприятията според броя на заетите в тях лица) за 2014 г. има 383 905 предприятия, което е с почти 15% повече от регистрираните през 2013 г. Най-голяма е групата на микропредприятията (354 988), следват малките (23 656), средните (4509) и големите (752). МСП представляват 99 % от всички предприятия. В този

³ ИСИС, 2015 г. https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/innovations/ris3_26_10_2015_bg.pdf

⁴ Банкова, И. Дисонанси и потенциали при управлението на конфликти в проектното управление. УИ на ВСУ „Черноризец Храбър“. В. 2019.

смисъл е оправдано определянето им като основни бенефициенти на целеви субсидии за НИРД и иновации. По данни на НСИ за 2014 г. иновативните предприятия са 26,1 % от общия брой предприятия, като са включени малки (с 10–49 наети), средни (50–249 наети) и големи (над 250 наети) предприятия. Тук се имат предвид предприятията с технологични, и нетехнологични иновации. Прави впечатление, че статистиката не показва дали това са МСП, които са развили, развиват, разработват, разработили са, в процес на внедряване или са вече внедрили иновация. В този смисъл може да има разностранно тълкуване на извадковата информация. В данните не са включени и микропредприятията (1–9 наети).

В изследване на НСИ⁵ за иновационната дейност на предприятията се проследява развитието на иновационната активност в периода 2012–2014 г. То показва, че 2012–2014 г. 26,1 % от предприятията осъществяват иновационна дейност. От всички предприятия 17,1 % реализират технологични иновации (продуктови, процесови, незавършена или преустановена иновационна дейност), а 16,3 % внедряват нетехнологични иновации (организационни и маркетингови иновации).

Обект на наблюдение са предприятия от финансовия и нефинансовия сектор с десет и повече наети лица в определени сектори на икономиката (Добивна промишленост; Преработваща промишленост; Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива; Доставка на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване; Търговия на едро, без търговията с автомобили и По този начин се оказва, че най-голямата група предприятия в България, а именно микропредприятията са изключени от статистическите проучвания, като въпреки това са допустими по голям брой схеми, финансиращи НИРД.

⁵ http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/NIRD_Innovation2014_R518IJ7.pdf

ДЯЛ НА ИНОВАТИВНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ОТ ОБЩИЯ БРОЙ ПРЕДПРИЯТИЯ

Икономически дейности (КИД - 2008) Групи по големина на предприятията според броя на наетите лица	2014		
	Иновативни предприятия ³⁾	Предприятия с технологични иновации ⁴⁾	Предприятия с нетехнологични иновации ⁵⁾
Общо	26.1	17.1	16.3
Индустрия ¹⁾	29.7	21.5	16.1
Услуги ²⁾	21.9	11.7	16.5
10 - 49 наети	20.6	13.1	12.5
50 - 249 наети	38.8	27.7	23.9
250 и повече наети	78.3	46.4	57.5

¹⁾ Включва сектори В, С, D и Е.

²⁾ Включва сектори Н, J и К, и раздели 46, 71, 72 и 73.

³⁾ Иновативните предприятия обхващат предприятията с технологични и нетехнологични иновации.

⁴⁾ Предприятията с технологични иновации обхващат предприятията с продуктови и процесови иновации (независимо дали имат организационни и маркетингови иновации).

⁵⁾ Предприятията с нетехнологични иновации обхващат предприятията с организационни и маркетингови иновации (независимо дали имат продуктови и процесови иновации).

3. Приоритетни сектори на икономиката

Чрез ИСИС държавата е определила четири приоритетни икономически направления, в които ще бъдат приложени насърчителни мерки за стимулиране на иновативния климат и в следствие да бъде стимулиран икономическия растеж. Те са посочени като перспективни и интересни за бизнеса. Това са

- Информатика и информационни и комуникационни технологии
- Мехатроника и чисти технологии
- Индустрия за здравословен живот и био-технологии
- Нови технологии в креативни и рекреативни индустрии

Четири приоритетни направления обхващат сфери на икономиката, характеризиращи се като:

- Високотехнологични производства и интензивни на знание услуги – лекарствени вещества и продукти, производството на компютри, електроника и оптика, услуги в сферата на производство на филми и ТВ предавания, звукозапис и издаване на музика, радио- и ТВ дейност, далекосъобщения, информационните технологии, информационните услуги и научната и развойната дейност.

- Средновисоки и среднониски технологични производства – рафинирани нефтопродукти, химични продукти, машини, превозни средства, каучук и пластмаси, метали и др., а наукоемките пазарни услуги – юридически, счетоводни, управленски, технически изпитвания и анализи, пазарни проучвания, предоставяне на работна сила и др.

- Нискотехнологични производства и по-малко наукоемки пазарни услуги - производството на храни, напитки, тютюневи изделия, текстил, облекло, кожени изделия, дървен материал, мебели, както и услуги като търговски, сухопътен транспорт, услуги на хотели, ресторанти, недвижими имоти, оперативен лизинг, туроператорска дейност, резервации, ремонт на компютърна техника и др.

4. Общи предпоставки за усвояване на средства от бизнеса

Подобряването на сътрудничеството между изследователските институти и бизнеса ще изисква комбинации от подходи за „активно търсене“ и „качествено (научно) предлагане“⁶

Българската научна система все още е изолирана от индустрията. Малка част от резултатите от научните изследвания са ориентирани към подобряване на технологичното ниво на индустрията и трудно могат да бъдат внедрени. Окуражаващо е, че се променя нейната структура, като се

⁶ ИСИС, 2015 г.

фокусира върху нови динамично развиващи се сфери – качество на живот, използване на алтернативни източници на енергия, ползване на биоразнообразието като източник на ресурси, ползване на естествените ресурси като източник на суровина за подобряване здравето на нацията. Развитието на сектори с високо ниво⁷

Тези наблюдения, посочени в основния стратегически документ за развитие на българската икономика са крайно акуратни. Към настоящия момент се инициират редица проекти, които да популяризират ползата от сътрудничеството между бизнеса и експертните звена в българските висши училища⁸.

Най-достъпните ресурси за директно финансово стимулиране на иновативни проекти, разработвани от бизнеса се финансират от ОП НОИР, ОП ИК (разгледани в точки 5 и 6), както и Националния иновационен фонд (НИФ⁹).

Сред държавните програми, подкрепящи малките и средни предприятия е Българска банка за развитие АД (ББР АД). Институцията използва своята позиция на българския банков пазар при реализирането на държавната икономическа политика. Основният фокус на ББР са МСП, проектното финансиране за експортно ориентирани предприятия, както и инвестиционното банкиране и обществени проекти от национално значение. ББР има своя собствена банкова група за осъществяване на своите цели:

⁷ ИСИС, 2015

⁸ Пример: Научен форум "Възможности за сътрудничество между науката и бизнеса в рамките на Научно-технологичен парк", Научна програма в областта на нанотехнологиите „Наноиновейшън 2016“, Проект „Наука и бизнес“, Програма LIFE 2014-2020

⁹ http://www.sme.government.bg/?page_id=19838

Тематичните приоритети на НИФ са:

1. Информационни и комуникационни технологии.
2. Приборостроене.
3. Биотехнологии, фармация, химия.
4. Нови материали и нанотехнологии.
5. Екотехнологии и третиране на отпадъци.
6. Енергоспестяващи технологии и възобновяеми енергийни източници.

- Българска банка за развитие (ББР)
- Национален гаранционен фонд (НГФ)
- Фонд за капиталови инвестиции (ФКИ).¹⁰

Достъпни, както и достатъчно популярни са и няколко финансови инструмента, работещи с револвиращ механизъм (Jeremie, фонд “Рисков капитал”, фонд “Мецанин”, фонд “Капитал за растеж, фонд Seed), финансиращите иновативни стартъпи (Eleven, Launch”hub). Интересни са инициативите ЕВРИКА и ЕВРОСТАРС, както и Enterprise Europe Network. Към МОНМ функционира юридическото лице Национален фонд “Научни изследвания”, който финансира научно-изследователски разработки в приоритетните направления на Националната стратегия за развитие на научните изследвания.

5. Оперативна програма "Наука и образование за интелигентен растеж" 2014–2020

Тази нова оперативна програма стартира за първи път в този си вид. Нейното разработване започна още през 2013г. със заседание на тематичната работна група, включваща 88 експерта от различни области. Управлението и е поверено на Министерство на образованието и науката и неговата главна дирекция “Структурни фондове и международни образователни програми” с бюджет 1,37млрд. лева. Главната дирекция управлява ОП РЧР в периода 2007-2013 и е подготвена с административен и експертен капацитет.

Подкрепата по ОПНОИР е насочена към изграждане на необходимия инфраструктурен и човешки ресурс за провеждане на приложни изследвания в тематичните области на ИСИС. В новоизградената научноизследователска инфраструктура (центровете за компетентност и центровете за върхови

¹⁰ ИСИС, 2015

постижения) и в модернизиранията такава (научни институти и висши училища) ще се извършват приложни изследвания, водещи до създаването и разпространяването на публично достъпно знание в областите на ИСИС, което, от своя страна, ще служи като стимул и научна база за иновационната активност на бизнеса. Същевременно, чрез финансирането на приложните изследвания, ще се реализира и специализацията на учените и подготовката на докторанти и пост-докторанти за създаване и развитие на необходимия научен и изследователски капацитет в тези области. В допълнение, регионалните нужди от специализация в тематичните области на ИСИС ще бъдат адресирани чрез регионалното разпределение на центровете за компетентност и подкрепа за модернизиране на инфраструктурата във висши училища и научните организации, чиято дейност представлява най-голям интерес за местния бизнес.¹¹

Една от най-амбициозните задачи на програмата е да допринесе за постигане на целите на стратегията Европа 2020, чиято функция е да подпомогне икономиките на държавите-членки и да подсили иновационния потенциал.

ОП НОИР със своите три приоритетни оси се предполага да покрие важни за международното позициониране на България цели, свързани с устойчив растеж и най-вече насочени към системата на образованието. Това са:

- Ос 1 "Научни изследвания и технологично развитие" – бюджет от близо 545,8 млн. лв.
- Ос 2 "Образование и учене през целия живот" – бюджет от близо 504,6 млн. лв
- Ос 3 "Образователна среда за активно социално приобщаване" – бюджет 266,2 млн. лв.

¹¹ Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност 2014–2020 септември 2015 г.

Няма да се спираме подробно на инвестиционните приоритети на програмата, защото техните бюджети варират в зависимост от актуалната за годината индикативна годишна работна програма.

Важно е да отбележим, обаче, че през 2016 г. стартираха общо шест схеми по ОП НОИР – две по първата приоритетна ос 1 за изграждане на центрове за върхови постижения и центрове за компетентност; ос 2 – общо три схеми за въвеждане на кредити в система на професионалното образование, квалификация на педагогическите специалисти, както и за подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени, както и една схема за техническа помощ.

Налице е необходимост от общество, което да съответства на фундаменталните – хуманни и междуличностни ценности, с повече възможности и по-висок стандарт на живот.¹²

Забелязва се тенденция да се подкрепя активно образованието и неговото модернизиране, което би могло да бъде отчетено като позитив, стига да имаше непосредствен положителен ефект върху интелигентния растеж. Прави впечатление, че ОП НОИР се използва за финансиране на реформите в средното и висше образование, макар че нейната задача е да стимулира сътрудничеството между бизнеса и висшите училища.

6. Оперативна програма "Иновации и конкурентоспособност" 2014–2020

ОПИК е наследник на функциониращата през 2007–2013 г. ОП "Развитие на конкурентоспособността на българската икономика. Тази оперативна програма определя инвестиционните приоритети, до които ще

¹² Пържанова, А. Неравенство и образование – глобални тенденции и перспективи. Prospects for development of education and science. Collection of scientific articles. Agricultural university. Plovdiv. 2016, p. 78-80

има достъп българският бизнес през новия програмен период, разпределени в 5 приоритетни оси с общ бюджет 1,270,135,903 евро.¹³

- Ос 1 Технологично развитие и иновации
- Ос 2 Предприемачество и капацитет за растеж на МСП
- Ос 3 Енергийна и ресурсна ефективност
- Ос 4 Премахване на пречките в областта на сигурността на

доставките на газ

През 2016 г. беше поставен акцент върху стимулирането на иновативните предприятия от страна на ОПИК с отварянето на три процедури – за внедряване на иновации от съществуващи предприятия, за развитие на иновации от стартиращи предприятия и за разработване на продуктови иновации. Голямо влияние върху оценката на проектите има освен стандартните критерии за допустимост (като финансов капацитет, икономически сектор, попадане в забранителни режими за финансиране и др.) качеството на екипа, който ръководи и изпълнява проекта. Необходимо е да се докаже експертиза в направлението, в което се разработва иновацията. Обръща се голямо внимание на пазарната жизнеспособност на иновацията, както и доколко тя е нова за пазара, дали има техническа готовност за започване на разработката, включително доказуемо и чрез документални доказателства за придобити права над иновацията (патент, полезен модел, придобито авторско право).

Заклучение

В продължение на усилията положени през предходния програмен период 2007–2013, през периода 2014–2020 и в изпълнението на стратегията

¹³ Пържанова, А. Регионална политика на ЕС през новия програмен период 2014–2020 – инструмент на солидарност на по-слабо развитите региони. Научна конференция: “Регионите в растеж: проблеми и иновативни подходи в обучението на специалисти“. АИ на Аграрен университет. Пловдив. 2015

Европа 2020 ще се запази тенденцията за подкрепа на НИРД проекти и подобряване на сътрудничеството бизнес-наука-образование. В подкрепа на втората цел на стратегията „НИРД и иновации” се провеждат активни кампании за стимулиране на изследователския труд и обвързването му с конкретни, паразнореализируеми резултати. Очаква се постигане на резултат от 3 % от БВП на ЕС да се вложи в научноизследователска и развойна дейност и иновации (1,5 % БВП за България).

Подобряването на сътрудничеството между изследователските институти и бизнеса ще изисква комбинации от подходи за „активно търсене“ и „качествено (научно) предлагане“. За доброто сътрудничество е необходима и съответната инфраструктура¹⁴.

Насърчаването на различните форми на сътрудничество между наука и бизнес, включително с чуждестранни партньори, се определя като предпоставка за увеличаване и ефективно използване на иновационния потенциал и фактор за икономически растеж, поради което е сред приоритетните направления на публична подкрепа. В България разбирането за значението на тези фактори за постигането на иновационен растеж все още предстои да стане факт.

Използвана литература

1. Банкова, И. Дисонанси и потенциали при управлението на конфликти в проектното управление. УИ на ВСУ „Черноризец Храбър“. В. 2019.
2. Пържанова, А. Неравенство и образование – глобални тенденции и перспективи. Prospects for development of education and science. Collection of scientific articles. Agricultural university. Plovdiv. 2016, p. 78–80.

¹⁴ ИСИС, 2015

3. Пържанова, А. Регионална политика на ЕС през новия програмен период 2014-2020 – инструмент на солидарност на по-слабо развитите региони. Научна конференция: “Регионите в растеж: проблеми и иновативни подходи в обучението на специалисти“. АИ на Аграрен университет. Пловдив. 2015
4. Иновационна стратегия за интелигентна специализация, 2015 г.
5. Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета, 2013 г.
6. НСИ, Иновационна дейност на предприятията за периода 2012-2012г.
7. Стратегия на ЕС „Европа 2020“, конкретни цели – http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_bg.pdf
8. Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност 2014-2020 септември 2015г.
9. Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж 2014 – 2020 г.“
10. Национален портал Наука-Бизнес, МОН, <http://s2b.mon.bg/bg/priority-areas/innovation-practices/>